

Úti jelentés

Az Európai Kriminológiai Társaság 2009. évi konferenciájáról (Ljubljana, 2009. szept. 9-12.)

dr. Parti Katalin

Az Európai Kriminológiai Társaság 2009. évi konferenciája Ljubljanában, 2009. szeptember 9. és 12. között került megrendezésre.

A konferencia nulladik napján részt vettem az **ISRD-2** (International Self Report Delinquency Study-2nd round) **workshopon**. Az ISRD-2 kutatásban Magyarország 2005 óta vesz részt.¹ A nemzeti gyorsjelentések önálló kötetben jelennek meg 2009 októberében,² de a szervezők második és harmadik önálló kötetet is terveznek. A 3. kötet, amely előreláthatólag 2010 őszén jelenik meg, nemzeti összehasonlító elemzéseket tartalmaz majd. A következő ISRD-vizsgálat (ISRD-3) 2011-2012-ben indul, amelyben Magyarország szintén részt vesz. A tervek szerint az ISRD-3 kutatás előkészítésére évi két workshopot szerveznek, az első ilyen találkozó 2010 áprilisában, Svájcban esedékes. Az ISRD-3 némileg eltérő kérdőívvel fog dolgozni, mivel az ISRD-2-ben sok volt az ellentmondásos válaszlehetőség, továbbá egyes cselekmények megítélése (pl. szerzői alkotások internetről való letöltése) nem volt egységes a vizsgálatban szereplő országokban, éppen ezért a válaszok alkalmatlanok voltak az összehasonlításra. Ezeknek az átfedéseknek / anomáliáknak a kiküszöbölése végett szükség lesz a kérdőív módosítására a 3. vizsgálat lefolytatása előtt. A költséghatékonyság növelése érdekében felmerül az online kérdőív-kitöltés lehetősége a későbbi vizsgálatokban. Az online kérdőív-kitöltésnek ugyanakkor nemcsak előnyei lehetnek, de nehézségeket is teremthet, amelyek pl. az iskolák számítógéppel és internetkapcsolattal való ellátottságából adódnak (nincs elegendő számítógép az iskolában, ezért a kérdőívet csak két-három körben lehet kitöltetni az adott iskolából

---

¹ Az erről megjelent tanulmánykötet címe: Kerezsi-Parti (szerk.): Látens fiatalkori devianciák. Fiatalkori devianciák egy önbevalláson alapuló felmérés tükrében – „ISRD-2”. ELTE-OKRI, 2008. OTKA Ny.Sz.: K 60981

² Junger-Tas, J.; Marshall, I.H.; Enzmann, D.; Killas, M.; Steketee, M.; Gruszczynska, B. (Eds.): Juvenile Delinquency in Europe and Beyond. Results of the Second International Self-Report Delinquency Study. 2009, <http://www.springer.com/social+sciences/criminology/book/978-0-387-95981-8>

a mintába került összes diákkal, ez pedig – az időbeli eltérés valamint az összebeszélés lehetősége miatt – csökkenti a válaszok megbízhatóságát). Az online felmérés ugyanakkor más megjelenési felületet, más struktúrát ad a kérdőívnek, amely szintén eltérő válaszokat eredményezhet a papíralapú lekérdezéshez viszonyítva. Szó volt arról is, hogy az ISRD-3 során a mintavétel minden ország számára legyen azonos – nemzeti reprezentatív. Az ISRD-2-ben részt vevő országok között a minták különbözősége (nemzeti vagy nagyvárosi reprezentativitás) miatt nem lehetett teljes körű összehasonlítást végezni. A szervezők ugyanakkor kinyilvánították igényüket, mely szerint minden európai országot (nemcsak az EU tagországokat) szerepeltetni kívánnak az ISRD-3 vizsgálatban. A vizsgálatból eddig kimaradt országokkal való kapcsolatfelvételhez kérték a résztvevők segítségét.

A konferencia három szekcióülést szentelt az ISRD-2 kutatás eredményeinek, amelynek során **Uberto Gatti** (University of Genoa, Olaszország) és **Sandrine Haymoz** (University of Zurich, Svájc) a nyugat- és dél-európai fiatalok bandák eltérő természetéről számolt be, **Marcelo Aebi** és **Sonja Lucia** (University of Lausanne, Svájc) a családi összetétel hatását vizsgálta a fiatalok bűnelkövetésére. Az eszmeváltásból hiányzott a családi kontroll, illetve a családi kötődés elemzése, amellyel a magyar kutatás (**Parti Katalin**) szignifikáns kapcsolatba hozta főképpen az erőszakos devianciák elkövetését (a családi, lakókörnyezeti kötődés, valamint a családi, lakókörnyezeti kontroll és az erőszakos devianciák elkövetésének összefüggéseit a közép- és dél-európai fiatalok között lásd még Parti Katalin kutatási összefoglalójában, 2009, OKRI). Érdekes összehasonlítást hallottunk **Majone Steketeetől** (Verwey-Jonker Institute, Hollandia). A volt szocialista országokban – a rendszerváltás után is – igen alacsony maradt a (látens) fiatalok devianciák aránya, különösen a bolti lopást illetően. A devianciák felfedezése azonban – az erőteljesebb családi és környezeti kontroll ellenére – ezekben az országokban is alacsony. Az italozás azonban jóval közkedveltebb szabadidős tevékenysége a fiataloknak, mint Nyugat-Európában. A különbség az, hogy míg a nyugat-európai fiatalok csoportban isznak és az alkoholfogyasztás a szabadidős tevékenység kísérőjelensége, addig Kelet-Európában nagy számú fiatal iszik egyedül. Míg Nyugaton a fiatalok inkább enyhén alkoholt (sört, bort, breezert) fogyasztanak és ehhez jóérzés, a közösséghez tartozás érzése párosul, addig Keleten a fiatalok inkább azért isznak, hogy lerészegedjenek (jellemző a tömény alkohol-fogyasztás, i. pálinka), az italozás egyfajta „búfelejtő”, válasz a problémákra, amelyektől a fiatal nem tud szabadulni.

Ezzel függ össze az az észrevétel is, hogy a kelet- és közép-európai szülők elnézőbben, toleránsabban viszonyulnak a gyermek alkoholfogyasztásához, ami nem is meglepő, hiszen itt az alkoholfüggő szülők aránya is magasabb.

Az ideai konferencia szembeállította a biztonság büntetőjogi eszközökkel történő védelméhez fűződő érdeket a magánszféra tiszteletben tartásának igényével. Ennek jegyében a konferencia megnyitóján **Alenka Šelih** (Slovenian Academy of Sciences & Arts, Slovenia) és **Renata Salecl** (Institute of Criminology of the Faculty of Law, Ljubljana) arról beszélt, hogy a posztmodern liberális demokráciák korában a biztonság előtérbe kerül a privát sféra tiszteletben tartásával szemben. Ez a tendencia – a nagyobb fokú állami beavatkozás a köz- és magánéletbe – megfigyelhető volt a kommunizmus időszakában is. most visszatérünk a paternalista állam eszméjéhez, igaz, más filozófia alapján. A poszt-szocialista országok azonban még nem felejtették el, milyen rombolást végezhet ez az egyén magánéletében, valamint az egyén önmagáért érzett felelősségében. Az állampolgárok biztonságának megóvása érdekében tett sorozatos intézkedések csapdája, hogy az egyén „leszokik” a felelősségvállalásról.

Az egyéni felelősség csökkenéséhez számos olyan tényező hozzájárul, amely a posztmodern társadalom terméke. Ilyenek például a technikai fejlődés, valamint a kiszámíthatatlan gazdasági folyamatok. A technikai fejlődés leglátványosabb formája az internet, ahol megjelennek a virtuális közösségek. Az egyén tetszés szerinti virtuális identitást vehet fel, amely által személyiségtorzulásokra tehet szert, hiszen nem érez felelősséget a tetteiért a virtuális térben, ahol „láthatatlan”. A valóságról más médiumok sem mutatnak hitelesebb képet (szélsőségek ábrázolása), sőt, táptalaját jelentik az autoagresszív viselkedés kialakulásának – mint a munkamánia, a depresszió, az alkoholizmus, a szuicid megnyilvánulások – csakúgy, mint a gazdasági világválság által teremtett helyzet. Ezek a folyamatok az értékek torzulásához vezetnek, a szülői / nevelői szerepek tisztázatlanokká válnak, nem világos, hol végződik a szülő és hol az iskola felelőssége (pl. iskolai lövöldözések megítélése). A társadalom olyan torz személyiségeket termel ki, akik csak látszólag fogadják el a meglévő normákat, a háttérben azonban romboló tevékenységet folytatnak, amelyre évekig, évtizedekig nem derül fény (pl. az osztrák Josef Fritzl (2008), a kolumbiai Arcedio Alvarez (2008) esete, de az Egyesült Királyságban Sheffieldben (2008) és Swindonban (2003) is fény derült hasonló esetekre, ahol az elkövető évtizedekig szexuálisan molesztálta áldozatait, miközben a közösség

megbecsült tagja volt). A technikai fejlődés utóbb az agykutatást (brain imaging) állította az igazságszolgáltatás szolgálatába, amely segítségével megállapítható az elkövetés szándéka vagy annak hiánya. A biometria-kutatások elviekben lehetővé teszik, hogy a jövőben a rendőrség minden bűnelkövetőt megtaláljon. Az orvostudomány vívmányai azonban visszaélésekre adhatnak lehetőséget – lehetővé teszik a társadalom teljes biometrikus regisztrálását, ugyanakkor az egyes adatbázisok összekapcsolásával sérülhet az adatkezelés célhoz kötöttségének és arányosságának az alapvető követelménye.

Matjaž Jager (Institute of Criminology of the Faculty of Law, Ljubljana) és **Gorazd Meško** (University of Maribor, Szlovénia) kritikus hangnemben beszélt a szlovén igazságszolgáltatás szemléletéről. Szlovéniában a szabadságvesztésre ítélték létszáma annak ellenére növekedett a rendszerváltás után, hogy a bűnesetek / bűnelkövetők száma nem emelkedett, sőt, az utóbbi két évben csökkenés tapasztalható. A szlovén igazságszolgáltatásban tehát gyökeres szemléletváltásra, az alternatív szankciók népszerűsítésére – illetve a bírakkal történő megismertetésére – van szükség. A jogalkalmazók gondolkodása remek példa arra, hogyan kerülhet előtérbe a túlzott biztonságra törekvés az emberi jogok tiszteletben tartásával szemben. A szabadságvesztés-büntetés egyszerű reakció a bűnelkövetésre, azonban nem segít sem a megelőzésben, sem pedig az elkövető reintegrálásában. A szlovén igazságszolgáltatás deficitje annál is inkább látványos, mivel Szlovéniában az egyik legjelentősebb az állami gondoskodás (a liberális szocializmus örökségeként) és a társadalmi kapcsolatok (közösségi kapcsolatok, közösségi kontroll) is itt az egyik legfejlettebb Európában.

A **Martin Killias** (University of Zurich, Svájc) vezette szekciójuk a Campbell együttműködés előnyeire hívta fel a figyelmet. A Campbell együttműködést (Campbell Collaboration: http://www.campbellcollaboration.org/crime_and_justice/) 2000-ben alapították Donald Campbell amerikai pszichológus emlékére, az egészségügy hatékonysági vizsgálatait végző Cochrane együttműködés (Cochrane Collaboration) mintájára. A Campbell együttműködés bizonyítékokat keres a kriminológiai elméletek működésére. Célja az igazságszolgáltatás hatékonyabbá tétele és a bűncselekmények hatékonyabb megelőzése. Ennek érdekében a tanácsadó testület az általa kiválasztott témákban összegyűjti és elemzi a megjelent tanulmányokat, publikációkat, megállapítja, hogy melyek azok a területek, amelyek megállapításait újabb vizsgálatokkal szükséges alátámasztani, és lefolytatja a

vizsgálatokat, amelyek eredményeit weboldalán közli. A kriminológiai kutatásokkal kapcsolatban a legtöbbször felvetett kritika, hogy eredményeik – alapuljanak bár akkurátus módszertani előkészületeken – ok-okozati szálakkal csak lazán kötődnek a vizsgált jelenséghez. Mindenesetre, minél több oldalról vizsgálják ugyanazt a jelenséget, annál közvetlenebb kapcsolatok ismerhetők fel. A Campbell együttműködés egyfelől rendszerezi az azonos területre vonatkozó kriminológiai kutatásokat, másfelől feltárja a még érintetlen területeket. A Campbell választott témája volt eddig pl. az (angolszász területeken található) átnevelőtáborok jelentősége; a szabadságvesztés-büntetés bekerülési költségei; a terrorizmus elleni harc stratégiái; az elzárásos és az elzárással nem járó büntetés előnyei, hátrányai; a fiatal anyák/családok számára tartott foglalkozások/tréningek hatása az ilyen családokban született gyermekek későbbi bűnelkövetővé válására; a CCTV és az utcavilágítás, valamint a közösségi járőr programok bűnmegelőzésben betöltött szerepe; az utógondozók és a pártfogók alkalmazásának feltételei; a szabadságvesztés alatt alkalmazott drog-terápiák; a problémaorientált kriminálpolitika elképzelései; a fiatalok súlyos bűnelkövetők számára kidolgozott programok; a családon belüli erőszak; a virtuális térben elkövetett abúzusok dinamikája; a „szemtől szemben” helyreállító igazságszolgáltatás; a mentorálás; az iskolai zaklatás. A Campbell Crime & Justice Group olyan jelentkezőket vár, akik kutatóként vállalják a Campbell-vizsgálatok előkészítését, a témák szelektálását, a Campbell Research Group által lefolytatott kutatások beszámolóinak terjesztését. **Peter Grabosky** (Australian National University, Ausztrália), a tanácsadó testület tagja, **Tony Munton** (Matrix Knowledge Group, USA) a kutatási területeket feltérképező Campbell bizottság tagja és **Gwladys Gilliéron** (University of Zurich, Svájc) néhány példával rámutatott arra, hogy minden „hatásvizsgálatot” és a vizsgálat alapján tett kriminálpolitikai javaslatokat kellő távolságtartással kell kezelni, hiszen régióként, országonként, kultúránként, jogrendszerenként némileg eltérő válaszokat igényel az adott terület. Ugyanakkor vizsgálni kell, hogyan működik az új elképzelés más kriminálpolitikai stratégiákkal együtt alkalmazva.

A biztonság kontra magánszféra jegyében számos, eredetileg a közösség biztonságának megteremtésére létrehozott technikai eszközről hallottunk előadást. Ezek a biztonságtechnikai eszközök / újítások sokszor olyan mértékben rombolják a magánszféra tiszteletben tartásához való jogot (Római egyezmény, 8. cikkely), hogy többet veszítünk rajtuk, mint amit nyerünk az általuk teremtett biztonságon. **Timothy**

Holmes (Bangor University, UK) szerint ilyen a digitális személyigazolvány esete az Egyesült Királyságban, amelyet 2002-ben vezettek be. Míg a korábbi személyazonosító igazolványok bevezetésének célja az adminisztrációs teher csökkentése volt, addig a digitális személyigazolványt mint a terrorizmus, az illegális migráció és az identitáslopás elleni harc eszközt vetették be. A digi-ID nem kötelező, így nem teszi lehetővé minden angol állampolgár nyilvántartását, lehetővé teszi azonban a vele való visszaélést – hiszen könnyen hamisítható. Nem bizonyított preventív hatása, hiszen Spanyolországban sem sikerült megelőzni a 2004-es madridi metró elleni bombatámadásokat, pedig Spanyolország akkor már mindenkire kötelezően alkalmazta a digitális személyazonosítót. Azonban gyakorlatilag korlátlan mennyiségű személyes adat társítható hozzá, ami széles körű visszaélési lehetőséget teremt – akár a hatóságok, akár az identitás-tolvajok számára. **Kate Storey-Whyte** (AudioLex, UK) cége lehallgatási eszközöket gyárt és tesztl. A CCTV és az egyéb, nem célzott monitoring azért aggályos, mert nagy a „szórás”: viszonylag nagy erőfeszítés szükséges a bűncselekmények detektálásához, miközben sok a fölösleges információ.³ A fölösleges információt az adatvédelmi előírások miatt azonnal törölni kellene, de erre nincs lehetőség az adatok sokasága miatt. A bluetooth technológia lehetővé teszi, hogy akár kikapcsolt állapotú mobiltelefonokon tárolt adatokat is „lehallgassanak”, amely már titkos adatgyűjtésnek minősül, mivel az elszennvedő félnek nincs tudomása a lehallgatásról, így nem is tud hozzájárulni ahhoz. A nyomozó hatóság sokszor nem tudja felhasználni az így szerzett bizonyítékokat a büntetőeljárásban, hiszen titkos nyomozási módszerekkel szerezte azokat.⁴

Az internetezéssel foglalkozó szekcióülés egyik fő témája most is a jogalkotás túlreagálása volt az internet jelentette veszélyekre. Az illegális és a káros tartalmakat előállítani és elérni is könnyebb az interneten, mint korábban. Emiatt a jogalkotó – Európa Tanács, Európai Parlament és a Tanács – egyre részletesebb kriminalizálásra ösztönzi a(z) aláíró és ratifikáló feleket és a tagállamokat. Emiatt a jog kazuisztikussá válik és az EU tagállamok belső jogát nehéz harmonizálni (hiszen a kerethatározatok egyfajta játékteret is biztosítanak a jogszabályok

---

³ Hempel, L. & Töpfer, E.: The Surveillance Consensus: Reviewing the Politics of CCTV in Three European Countries In: European Journal of Criminology 2009/6 p. 157-177

⁴ A Nemzetbiztonsági Hivatal és a nyomozó hatóság hatásköri ill. alkalmazható nyomozástechnikai hatáiról I. Magyarországon pl. Vonuljanak ki a titkosszolgálatok a bűnüldözésből? Népszabadság, 2009. szeptember 15. p. 18-19

implementálásához). Ugyanakkor főképpen az interneten megvalósuló esetek kapcsán kérdéses, hogy a büntetőjog megfelelő – arányos és szükséges – eszköz lesz-e a megelőzéshez. Erre mutatott rá **Ales Zavrsnik** (Institute of Criminology of the Faculty of Law, Ljubljana) a gyermekpornográfia szabályozása, **Mikko Aaltonen** (National Research Institute of Legal Policy, Finnország) pedig a szerzői alkotások internetes letöltésének kriminalizálása kapcsán.

Az Európai Kriminológiai Társaság soron következő elnökévé **Lévay Miklóst** választották meg. A soron következő éves konferencia helyszíne Liège, Belgium lesz.

Budapest, 2009. szeptember 17.

dr. Parti Katalin